

beleidsplan 2007-2010

De grenzen voorbij:
wetenschappelijke informatievoorziening
in een nieuw perspectief

Secretariaat UKB
Postbus 90407
2509 LK Den Haag
070 - 31 40 262 / 464
e-mail: ukb@kb.nl
www.ukb.nl
april 2007

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
0. Managementsamenvatting	7
1. Omgevingsverkenning	9
1.1. Nederland kennisland	9
1.2. De rol van universiteiten en bibliotheken	9
1.3. Het informatielandschap van de eenentwintigste eeuw	9
1.4. De internationale dimensie	10
2. De behoeftes van de doelgroepen	11
2.1. Content	11
2.2. Selectie van en toegang tot informatie	11
2.3. De digitale leer- en werkomgeving	12
2.4. Onderzoek naar de wensen van de doelgroepen	12
3. UKB beleidskeuzes	13
3.1. Beschikbaarstellen van content	14
3.1.1. Inkoop van (digitale) informatie	14
3.1.2. Dreigende tekorten in de budgetten voor aankoop van informatie	14
3.1.3. Bevorderen van <i>open access</i>	15
3.1.4. Digitaliseren van gedrukte bronnen	16
3.2. Verbeteren van de infrastructuur voor selectie en toegang	16
3.3. Ondersteunen van de digitale leer- en werkomgeving	17
3.3.1. De digitale leeromgeving: <i>e-learning</i>	18
3.3.2. De digitale werkomgeving: <i>e-science</i>	18
3.3.3. Kennisvalorisatie	20
4. Organisatorische aspecten	21
4.1. De bestuurlijke en organisatorische inbedding	21
4.2. De universiteitsbibliotheken en de KB	22
4.3. Samenwerking met andere organisaties	22
4.4. UKB als belangenbehartiger	23
5. Kennisuitwisseling	25
5.1. Personeelsontwikkeling	25
5.2. Vakinhoudelijke uitwisseling	25
6. Uitwerking van de beleidsvoornemens	27
Bijlage 1: Geselecteerde bronnen	29
Bijlage 2: Leden UKB	31
Bijlage 3: Commissies en werkgroepen	32

Voorwoord

Onder de titel 'De grensverleggende bibliotheek' schreef in 1995 een groep bibliothecarissen en rekencentrumdirecteuren een vooruitblik tot het jaar 2000 over de innovatie van de Nederlandse wetenschappelijke informatievoorziening. Dit geschiedde in opdracht van de Stuurgroep iWI en onder de vlag van SURF.

In dat stuk werd een aantal extreme scenario's geschetst, waaronder de innovatie van de wetenschappelijke informatievoorziening via één centrale organisatie. Deze zou de spil in de informatievoorziening kunnen zijn, niet alleen door een centrale catalogus te onderhouden, maar ook door een centrale rol te spelen bij het beschikbaar stellen van de primaire informatie en alles wat daarmee samenhangt. Aard en tempo van de ontwikkeling van lokale bibliotheekvoorzieningen zouden in dat scenario opgehangen zijn aan en afgeleid worden van de mogelijkheden die de centrale organisatie biedt. Dit scenario zou weliswaar maximale mogelijkheden bieden om de voordelen van samenwerking te benutten, maar de wensen van de instellingen zouden op de tweede plaats komen.

Men vond het in 1995 evident dat geen van de extreme scenario's in volle omvang zou worden gerealiseerd. De grensverleggende bibliotheek zou er een zijn die op *lokaal* niveau vorm moest gaan geven aan de digitale bibliotheek en de ontwikkeling van de daarvoor noodzakelijke infrastructuur. Op *landelijk* niveau zou gezamenlijk een virtuele bibliotheek tot stand gebracht worden.

Sinds 1995 hebben bibliotheken inderdaad hun grenzen opgezocht en verlegd: het bibliotheeklandschap ziet er anno 2007 geheel anders uit dan in 1995. Maar de combinatie tussen snelle wereldwijde ontwikkelingen en een grote diversiteit aan lokale ontwikkelingen werkt anno 2007 remmend op het innovatieve vermogen. Het niveau van samenwerking dat in 1995 nog als niet realiseerbaar werd beschouwd, is nu gewenst en zelfs vereist. Alleen door middel van intensieve samenwerking kunnen de Nederlandse UKB-bibliotheken invulling blijven geven aan hun innovatiestreven.

Dit beleidsplan tekent uit hoe UKB 'de grenzen voorbij' gestalte wil geven in de komende jaren.

Drs. Maria Heijne, voorzitter UKB
12 april 2007

Terugblik :**Belangrijke UKB-verworvenheden uit de vorige beleidsperiode**

- ♦ DARE: De universiteitsbibliotheken richtten in samenwerking met SURF ICT en onderzoek *institutional repositories* in voor het opslaan en verspreiden van proefschriften en andere wetenschappelijke publicaties en verbonden die in DAREnet tot één geheel. Met de Koninklijke Bibliotheek werden contracten afgesloten voor de duurzame opslag van het elektronische materiaal.
- ♦ UKB sloot in samenwerking met het SURFdiensten Licentiebureau een twintigtal consortiumovereenkomsten af met uitgevers voor de levering van met name elektronische tijdschriften. Vier zogenaamde *big deals* kwamen tot stand, voor UKB-brede toegang tot het volledige aanbod van Wiley, Springer, Blackwell en Elsevier. Door het gezamenlijke optreden werden aanzienlijke kostenbesparingen gerealiseerd. De UKB-leden bereikten ook overeenstemming over een intern kostenverdeelmodel voor deze contracten.
- ♦ De UKB-bibliotheken maakten afspraken over het selectief bewaren van gedrukt materiaal dat wordt vervangen door elektronische toegang: van iedere publicatie blijft ergens in Nederland één gedrukt exemplaar bewaard.
- ♦ De zes humaniorabibliotheken van UKB en de KB wisten bij NWO een extra financiële impuls te verkrijgen voor de collectievorming bij de geesteswetenschappen, waar ernstige tekorten waren gesignaleerd (Project 'Bibliotheekvoorziening Geesteswetenschappen', BGW).
- ♦ 480.000 keer per jaar zorgen UKB-bibliotheken er gezamenlijk voor dat gebruikers de beschikking krijgen over informatie uit andere bibliotheken dan hun eigen bibliotheek binnen het NCC/IBL-netwerk.
- ♦ UKB-universiteitsbibliotheken verzamelen sinds 2002 benchmarkgegevens om hun eigen bedrijfsvoering te optimaliseren.

0. Managementsamenvatting

Om Nederland als kenniseconomie concurrerend te maken zijn forse investeringen nodig in onderzoek en onderwijs. De universiteitsbibliotheken en de Koninklijke Bibliotheek, verenigd in UKB, leveren in de komende beleidsperiode hun bijdrage hieraan door een nieuwe stap te zetten in de intensivering van hun samenwerking. Zij bundelen hun beste krachten om de infrastructuur voor wetenschappelijke informatie op een hoger plan te brengen. Een gestroomlijnde, gedeelde infrastructuur stelt de individuele bibliotheken in staat om een optimaal pakket aan lokale diensten te ontwikkelen, en stelt de universiteiten in staat om zich te concentreren op en te onderscheiden met de kwaliteit van hun onderzoek, onderwijs en patiëntenzorg.

De productiviteit van onderzoekers en studenten is in hoge mate afhankelijk geworden van hun vermogen om een doelgerichte keuze te maken uit het overweldigende informatieaanbod en vervolgens snel toegang te krijgen tot de gekozen informatie. De interactiviteit en het gebruiksgemak van het internetlandschap dat Web 2.0 wordt genoemd, is hierbij de norm. De UKB-bibliotheken laten zich inspireren door de snelheid, het wereldwijde bereik en de laagdrempelige toegang die de internetaanbieders hebben geïntroduceerd en willen die koppelen aan hun eigen traditionele kwaliteiten: maatwerk, content met een goed kwaliteitskenmerk, expertise ten aanzien van informatievaardigheden, en integratie in onderzoek en onderwijs.

De benodigde infrastructuur stelt hoge eisen aan de interoperabiliteit en de daarmee gemoeide investeringen gaan de middelen van de individuele instellingen te boven. Daarom liggen de beleidsprioriteiten voor UKB bij het gezamenlijk ontwikkelen en onderhouden van die faciliteiten en diensten die vanwege hun aard of omvang een gezamenlijke aanpak noodzakelijk maken:

Beschikbaarstellen van content:

- ♦ gezamenlijk inkopen van voor onderwijs en onderzoek relevante informatie die via het open internet niet beschikbaar of niet goed toegankelijk is;
- ♦ gezamenlijk ontwikkelen van de infrastructuur voor publicatie van de resultaten van de eigen instelling;
- ♦ gezamenlijk bevorderen van *open access*;
- ♦ gezamenlijk aanpakken van dreigende tekorten in de budgetten voor aankoop van (toegang tot) informatie.

Verbeteren van de infrastructuur voor selectie en toegang:

- ♦ gezamenlijk ontwikkelen van een efficiënte, geïntegreerde infrastructuur voor selectie van en toegang tot zowel open als gesloten informatiebronnen.

Ondersteunen van de digitale leer- en werkomgeving:

- ♦ gezamenlijk ontwikkelen van faciliteiten voor e-learning;
- ♦ gezamenlijk ontwikkelen van faciliteiten voor e-science: opslag, publicatie en valorisatie van de kennis die binnen de instellingen wordt ontwikkeld.

De ambities worden gerealiseerd in nauwe samenwerking met de universiteiten, met SURF, met docenten, onderzoekers, studenten, met medewerkers in de patiëntenzorg, en met de leveranciers van systemen en informatie.

1. Omgevingsverkenning

1.1. Nederland kennisland

Zelfs als het niet in de Lissabonagenda van de Europese Unie had gestaan zouden weinigen er nog aan twifelen: nu arbeidsintensieve productieprocessen verhuizen naar lagelonenlanden, zal de Nederlandse economie in toenemende mate afhankelijk zijn van ons vermogen om kennis en ideeën op te doen, te ontwikkelen, door te geven, en toe te passen in de maatschappij. Ook onze sociale ontwikkeling is ondenkbaar zonder kennis.

Nederland doet het momenteel beter dan vóór Lissabon, maar slechter dan andere EU-landen. Onze onderzoekers staan hoog aangeschreven (vierde plaats), maar de uitgaven aan onderzoek (negende plaats) en onderwijs (vijftiende plaats) doen voor de toekomst minder goede resultaten vrezzen [1; 2].

De universiteitsbibliotheken en de Koninklijke Bibliotheek, verenigd in het samenwerkingsverband UKB, gaan de komende beleidsperiode hun krachten nog nadrukkelijker dan voorheen bundelen om gezamenlijk de wetenschappelijke informatie-infrastructuur te innoveren en zo een aanzienlijke en hoogwaardige bijdrage te leveren aan een daadwerkelijk 'Nederland kennisland'.

1.2. De rol van universiteiten en bibliotheken

Het staat buiten kijf dat de universiteiten en andere onderzoeksorganisaties een vitale rol spelen in het proces van kennisontwikkeling (onderzoek), kennisoverdracht (onderwijs) en kennisvalorisatie (toepassing in de maatschappij). Daarbij wordt voortgeborduurd op de collectieve wetenschappelijke erfenis die de mensheid in de afgelopen duizenden jaren heeft vergaard. Ooit waren die kennisbronnen schaars en waren onderzoekers en studenten bereid om relatief veel tijd en moeite te investeren in het vinden van de informatie die ze nodig hadden. Bibliotheken waren lokale instellingen die individueel bezocht en doorzocht moesten worden. Dat landschap is in de loop van de twintigste eeuw radicaal veranderd. De oprichting van UKB in de zeventiger jaren viel niet voor niets samen met de opkomst van de computer. UKB-leden grepen gezamenlijk die technologische vernieuwing aan om een landelijke catalogus te ontwikkelen waarmee de blik van onderzoekers en studenten flink werd verruimd. Door middel van interbibliothecair leenverkeer kregen gebruikers ook toegang tot de bronnen die niet bij de eigen instelling aanwezig waren.

1.3. Het informatielandschap van de eenentwintigste eeuw

Het informatielandschap van de eenentwintigste eeuw is verder geëvolueerd. Publiceren is met internet zo gemakkelijk geworden, dat het aanbod geëxplodeerd is. Dagelijks komen duizenden nieuwe bronnen – vaak gratis – beschikbaar op internet. Ook zijn er informatie-'makelaars' bij gekomen: wereldwijde zoekmachines oogsten het hele internet en leveren de resultaten in fracties van seconden gratis af bij de eindgebruiker thuis.

Het is ontegenzeggelijk waar dat de grote internetaanbieders de toegang tot informatie enorm hebben verbeterd. Onderzoek in de VS en Engeland heeft uitgewezen dat bijna 90% van de Amerikaanse studenten hun zoektocht naar informatie begint bij grote

internetzoekmachines [5]; van de Engelse onderzoekers geeft 84% aan regelmatig gebruik te maken van die zoekmachines [4]. Ze zijn laagdrempelig, gemakkelijk, snel en gratis.

Dit leidde tot openlijke twijfels of er nog wel een toekomst is voor bibliotheken.

UKB gaat die twijfels niet uit de weg. Als er goedkopere en/of betere alternatieven ontstaan voor (onderdelen van) bibliotheekdiensten dan moet het wetenschappelijk bestel die met open armen ontvangen. De bibliotheek moet altijd meerwaarde blijven bieden, een meerwaarde die alleen kan worden afgemeten aan de behoeftes van de onderzoekers en studenten in vergelijking met het open aanbod op internet.

1.4. De internationale dimensie

Wetenschappelijk onderzoek en onderwijs zijn ontegenzeggelijk *internationale* activiteiten en de ondersteuning vanuit de UKB-bibliotheken heeft dan ook een internationale dimensie. Niettemin is UKB de overkoepelende *nationale* organisatie en daarom richt UKB zich vooral op de organisatie en ondersteuning van voorzieningen en initiatieven in Nederland.

Dit beleidsplan weerspiegelt de nationale oriëntatie. Het is voor UKB een gegeven dat daarbij voortdurend wordt afgestemd op de internationale context.

UKB onderhoudt banden met zusterorganisaties in de internationale context, als ook met organisaties als LIBER, IFLA, SPARC en EBLIDA.

2. De behoeftes van de doelgroepen

De UKB-instellingen onderscheiden een aantal primaire doelgroepen:

- ♦ onderzoekers
- ♦ docenten
- ♦ studenten
- ♦ medewerkers in de patiëntenzorg van de universitaire medische centra

Er is de afgelopen jaren het nodige onderzoek gedaan naar de informatiebehoefte van de doelgroepen [3; 4; 5]. Daaruit zijn een aantal primaire behoeftes naar voren gekomen:

2.1. Content

Niet alleen in onderzoeken maar ook in eigen contacten tussen de bibliotheken en hun gebruikers wordt meestal als hoogste prioriteit genoemd: *content*, *content* en nog eens *content*: de hele wetenschappelijke erfenis van de mensheid gedigitaliseerd beschikbaar op de eigen computer, 24 uur per dag, 7 dagen per week, en bij voorkeur gratis.

Het open aanbod op internet kan slechts gedeeltelijk voldoen aan deze behoefte. Van veel open bronnen is de herkomst niet duidelijk of wordt de continuïteit niet gewaarborgd. Bovendien is veel actuele, betrouwbare en kwalitatief gevalideerde (*peer reviewed*) informatie niet zomaar online toegankelijk. Het zijn de bibliotheken die met de uitgevers licenties afsluiten om deze content beschikbaar te stellen voor hoogstaand en vernieuwend onderzoek en onderwijs. Door nauwe contacten met hun gebruikersgroepen zijn bibliotheken bij uitstek in staat om hun informatieaanbod af te stemmen op de lokale doelgroepen.

2.2. Selectie van en toegang tot informatie

Temidden van het enorm gegroeide aanbod van content wordt het voor de wetenschapper niet eenvoudiger om de meest relevante informatie terug te vinden. Het is daarom van belang dat onderzoekers, docenten en studenten, maar ook medewerkers van academische medische centra tevens de beschikking krijgen over instrumenten waarmee zij juist die informatie kunnen selecteren die hun onderzoek, onderwijs of zorg een onderscheidende impuls geeft. Uiteraard is het belangrijk dat de gebruikers snel en gemakkelijk toegang krijgen tot die content, dat ze tijdens hun zoektocht niet verstrikt raken in gecompliceerde zoekstructuren. Gebruikers vragen om *single sign-on*: één keer inloggen bij de eigen instelling en daarna onbeperkt door kunnen klikken naar alle aanbieders die via de instelling bereikbaar zijn, zoals de uitgevers met wie de bibliotheken licentieovereenkomsten hebben afgesloten. Het open aanbod op internet kan ook hier slechts gedeeltelijk voldoen aan de eisen van de gebruikers. Applicaties voor specifieke doelgroepen moeten in nauw overleg met die doelgroepen worden ontwikkeld en geïmplementeerd. Beginnende studenten hebben weer andere behoeftes dan gevorderde onderzoekers, en per discipline bestaat er behoefte aan maatwerk dat aansluit bij de onderwijs- en onderzoeksmethoden ter plekke. Ook *single sign-on* federaties kunnen alleen vanuit betrouwbare, lokale organisaties worden ontwikkeld.

2.3. De digitale leer- en werkomgeving

Het managen van informatiestromen is een integraal onderdeel geworden van onderwijs en onderzoek. Studenten, docenten en onderzoekers verwachten ondersteuning van hun leer- en werkprocessen binnen de eigen onderwijs- en onderzoeksomgeving. Hier ligt dan ook bij uitstek een werkterrein waar lokale bibliotheken kwalitatief hoogstaand maatwerk kunnen leveren dat niet via het open internet kan worden aangeboden. *E-learning* en *e-science* worden in toenemende mate de norm voor *blended learning* en het verrichten van onderzoek, o.a. in *collaboratories*. Dit betekent dat docenten de bronnen voor hun vakken op maat willen aanbieden aan studenten, dat studenten over alle informatie voor hun studie willen kunnen beschikken, en dat onderzoekers ondersteuning zoeken bij het managen van hun *work flow*, inclusief de publicatie van de resultaten. Naast informatiebronnen zijn voor onderzoekers ook datasets van groot belang geworden. Een goed beheer van deze datasets maakt verificatie, (her)gebruik voor nieuw onderzoek en valorisatie mogelijk. Een betrouwbare infrastructuur is daarvoor een eerste vereiste. Van groot belang is hier ook de interactiviteit die web 2.0 mogelijk heeft gemaakt: studenten en onderzoekers werken in *communities*, leren van elkaar zonder tussenkomst van bijvoorbeeld bibliotheken, en valideren elkaars werk door middel van *tagging* op internet.

2.4. Onderzoek naar de wensen van de doelgroepen

UKB streeft ernaar om in de komende beleidsperiode een gezamenlijk onderzoek uit te voeren teneinde de wensen van specifieke doelgroepen nog beter in kaart te brengen en tevens de tevredenheid van de doelgroepen te peilen.

3. UKB beleidskeuzes

De UKB-bibliotheken zien het als hun belangrijkste taak om het proces van creatie en overdracht van kennis binnen hun instellingen te ondersteunen. Zij stellen studenten, docenten, onderzoekers, en medewerkers in de patiëntenzorg in staat om uit het informatie-aanbod snel en efficiënt die informatie te selecteren en toe te passen die hun werk een onderscheidende impuls geeft, en ondersteunen hen bij het beheer, de verspreiding, en de valorisatie van de resultaten.

UKB bundelt de beste krachten van de instellingen om diensten mogelijk te maken die naar aard of omvang de middelen van de individuele instellingen te boven gaan.

De UKB-bibliotheken laten zich inspireren door de snelheid, het wereldwijde bereik en de laagdrempelige toegang die de internetaanbieders hebben geïntroduceerd en willen die koppelen aan hun eigen traditionele kwaliteiten: maatwerk, content met een goed kwaliteitskenmerk, expertise ten aanzien van informatievaardigheden, en integratie in onderzoek en onderwijs. Om op lokaal niveau optimale diensten te kunnen ontwikkelen is een infrastructuur benodigd die hoge eisen stelt aan de interoperabiliteit. De daarmee gemaakte investeringen gaan de middelen van de individuele instellingen te boven. Daarom liggen de beleidsprioriteiten voor UKB bij het gezamenlijk ontwikkelen en onderhouden van die faciliteiten en diensten die vanwege hun aard óf omvang een gezamenlijke aanpak noodzakelijk maken:

Beschikbaarstellen van content:

- ♦ gezamenlijk inkopen van voor onderwijs en onderzoek relevante informatie die op het open internet niet beschikbaar of niet goed toegankelijk is;
- ♦ gezamenlijk ontwikkelen van de infrastructuur voor publicatie van de resultaten van de eigen instelling;
- ♦ gezamenlijk bevorderen van *open access*;
- ♦ gezamenlijk aanpakken van dreigende tekorten in de budgetten voor aankoop van (toegang tot) informatie.

Verbeteren van de infrastructuur voor selectie en toegang:

- ♦ gezamenlijk ontwikkelen van een efficiënte, geïntegreerde infrastructuur voor selectie van en toegang tot zowel open als gesloten informatiebronnen.

Ondersteunen van de digitale leer- en werkomgeving:

- ♦ gezamenlijk ontwikkelen van faciliteiten voor *e-learning*;
- ♦ gezamenlijk ontwikkelen van faciliteiten voor *e-science*: opslag, publicatie en valorisatie van de kennis die binnen de instellingen wordt ontwikkeld.

Organisatorische consequenties

De intensivering van de samenwerking heeft consequenties voor de taakverdeling tussen de individuele instellingen en het UKB-samenwerkingsverband. Meer beslissingen zullen gezamenlijk genomen worden, waarbij individuele instellingsbelangen soms ondergeschikt worden gemaakt aan gemeenschappelijke belangen. Het directe of indirecte belang van de gebruikers is hierbij de doorslaggevende factor. Dit belang kan direct gediend worden doordat de betreffende dienstverlening verbetert, of indirect doordat schaalvoordelen middelen vrijmaken voor het verbeteren van het totale aanbod.

3.1. Beschikbaarstellen van content

3.1.1. Inkoop van (digitale) informatie

UKB versterkt het gezamenlijke inkoopbeleid voor content.

In toenemende mate wordt wetenschappelijke informatie elektronisch gepubliceerd en in grote pakketten/diensten aangeboden. De aanzienlijke kosten die ermee zijn gemoeid maken dit een terrein waarop UKB-samenwerking bij uitstek loont. In de afgelopen beleidsperiode is veel vooruitgang geboekt: in nauwe samenwerking met SURFdiensten zijn belangrijke *big deals* afgesloten met grote uitgevers die alle leden van UKB (en ook partijen buiten UKB) toegang geven tot zeer grote pakketten tijdschriften van uitgevers, tot databases en archieven. Dit heeft het totale aanbod aan digitale informatie flink vergroot. Maar de prijsontwikkeling is een punt van zorg. In samenwerking met SURFdiensten werkt UKB aan een betere kwaliteit/prijsverhouding en gunstiger licentievoorwaarden bij de aankoop van content.

3.1.2. Dreigende tekorten in de budgetten voor aankoop van informatie

Extra fondsen zullen in de komende beleidsperiode nodig zijn om de informatievoorziening in vrijwel alle disciplines op peil te houden of te verbeteren. UKB zal een actieve lobby ontwikkelen om aanvullende fondsen te verwerven bij de eigen instellingen, de VSNU, bij OCW, en wellicht bij andere partijen.

In de wereld van wetenschappelijke uitgevers is een grote concentratie ontstaan die monopolistische trekken heeft gekregen. Aangezien abonnees van wetenschappelijke informatie niet zomaar kunnen overschakelen op een ander 'merk', staan zij relatief zwak in de onderhandelingen. In antwoord op forse prijsverhogingen heeft UKB een consortium gevormd dat de afgelopen beleidsperiode met succes heeft voorkomen dat de verhogingen helemaal uit de hand zouden lopen. Niettemin is een jaarlijkse prijsstijging van 5% vrijwel standaard geworden.

Begin 2006 heeft UKB op basis van UKB-benchmarkgegevens onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van de budgetten en de uitgaven voor collectievorming bij de universiteitsbibliotheken. Daarbij zijn de verwachte prijsverhogingen afgezet tegen de inschatting dat de budgetten van de universiteiten – door bezuinigingen en achterblijvende prijscompensatie – niet mee zullen stijgen. UKB berekende dat dit zal leiden tot een tekort van maar liefst M€9 in 2010 en een cumulatief tekort van bijna M€21. In de jaren daarna zal het tekort alleen nog maar toenemen. Intussen hebben benchmarkgegevens over 2005 aangetoond dat deze ontwikkeling nog sneller gaat dan voorspeld: tussen 2004 en 2005 stegen de uitgaven voor collectievorming van de UKB-instellingen gezamenlijk van M€40 tot M€43, een toename van 7,5%.

De kleine gespecialiseerde tijdschriften die niet door de grote uitgevers worden gepubliceerd, komen als eerste onder druk te staan. De zogenaamde *big deals* met de grote uitgevers slokken zoveel fondsen op, dat er voor de aankoop van specialistische, minder toegankelijke informatie en individuele titels geen budget meer over blijft. Onder andere de medische faculteiten binnen UKB hebben al aangegeven dat medewerkers in de patiëntenzorg hier in toenemende mate hinder van ondervinden.

Ontwikkeling collectiekosten en budgetten universiteitsbibliotheken 2002 – 2010 ¹

In M€	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Totaal collectiekosten	39.1	40.4	40.7	42.6	44.7	46.6	49.1	51.4	54.1
Totaal collectiebudget	39.1	40.4	40.7	42.9	44.6	44.8	45.0	45.1	45.2
Verschil	0.0	0.0	0.0	0.3	-0.1	-1.8	-4.1	-6.3	-8.9
Cumulatief	0.0	0.0	0.0	0.3	0.2	-1.6	-5.7	-12.0	-20.9

UKB zal alles in het werk stellen om de gebruikers te voorzien van alle content die zij voor hun werk en studie nodig hebben door o.a.:

- ♦ zo scherp mogelijk te onderhandelen met uitgevers over de prijs/kwaliteitverhouding, in samenwerking met SURFdiensten;
- ♦ deze activiteiten af te stemmen met andere consortia in ICOLC en Knowledge Exchange;
- ♦ *open access* te bevorderen;
- ♦ te streven naar schaalvoordelen door uitbreiding van de doelgroepen voor de aangekochte informatie. Te denken valt aan het HBO, niet-academische ziekenhuizen, onderzoeksinstituten, de ROC's en openbare bibliotheken.

UKB gaat er echter van uit dat dit alles niet genoeg zal zijn. Daarom zal UKB de komende beleidsperiode een actieve lobby ontwikkelen om aanvullende fondsen te verwerven, bij de eigen instellingen, bij de VSNU, bij OCW, en wellicht andere partijen.

Een bijzonder probleem is het hoge BTW-tarief dat geldt voor elektronische informatiebronnen. Dit probleem kan alleen door de overheid worden opgelost. Helaas staat de Europese Zesde BTW-richtlijn een formele oplossing al een aantal jaren in de weg. Daarom pleit UKB voor pragmatische oplossingen zoals die o.a. in Zweden en Denemarken worden toegepast [9].

3.1.3. Bevorderen van *open access*

UKB is van mening dat publiceren in *open access* de toegang tot wetenschappelijke informatie bevordert. In de komende beleidsperiode blijft UKB het debat over dit nieuwe model actief stimuleren en alle voor- en nadelen bespreekbaar maken. Zo mogelijk neemt UKB in samenspraak met onderzoekers en uitgevers deel aan experimenten met het *open access* businessmodel om in de markt de benodigde ervaring op te doen.

Publicatie van onderzoeksresultaten in *open access* wordt door de UKB-leden gezien als een krachtige methode om onderzoekers en studenten beduidend meer toegang te geven tot relevante wetenschappelijke informatie. Betaling voor gebruik wordt vervangen door betaling bij publicatie, waarna de hele wereld vrije toegang heeft. UKB zal ernaar streven om in de komende beleidsperiode de principes uit de Berlin Declaration on Open Access [8] in de praktijk te brengen.

¹ Bron: Van Zaane, Memo aan OCW, UKB-nummer 06-015, 25 januari 2006, met enkele kleine afrondingscorrecties.

Dit betekent in de eerste plaats dat UKB zich principieel zal opstellen in iedere discussie over de vrije toegankelijkheid van onderzoeksresultaten: publicaties uit met overheids geld gefinancierd onderzoek moeten vrij toegankelijk zijn voor iedereen. Daarnaast ondersteunt UKB de uitgangspunten die ten grondslag liggen aan de 'Licence to publish' van SURFfoundation [20].

In meer praktische zin zullen de UKB-leden de onderzoekers van hun instellingen stimuleren om hun publicaties in de *institutional repositories* te plaatsen, die volledig *open access* zijn.

Markttechnisch zijn er nog veel vragen rondom het publiceren in *open access*. Kosten lijken te verschuiven van netto consumenten naar netto producenten van informatie; onderzoekers zijn soms terughoudend omdat de relatief nieuwe *open access* tijdschriften qua *impact factor* nog achterblijven bij de traditionele tijdschriften; en uitgevers hebben nog geen transparant *business model* ontwikkeld voor *open access* publicatie. Daarom zal UKB ernaar streven om in de komende beleidsperiode door middel van pilotprojecten ervaring op te doen met diverse modellen van *open access*.

3.1.4. Digitaliseren van gedrukte bronnen

De universiteitsbibliotheken en de Koninklijke Bibliotheek stemmen in de komende beleidsperiode nauw af welke gedrukte informatie met voorrang gedigitaliseerd moet worden om onderzoekers en studenten optimaal toegang te geven tot die informatie. Zij zetten zich gezamenlijk in voor de noodzakelijke fondsenwerving.

Ook (retro)digitaliseren van bestaande gedrukte bronnen is een methode om meer informatie beschikbaar te maken voor onderzoekers en studenten. Met name de Koninklijke Bibliotheek heeft op dit gebied een reputatie opgebouwd met de coördinatie van landelijke digitaliseringsprojecten als Het Geheugen van Nederland, de Handelingen van de Staten-Generaal en het pas gelanceerde Krantenproject. In de komende beleidsperiode coördineert de KB samen met de universiteitsbibliotheken van Amsterdam en Leiden o.a. een project waarbij boeken van UKB-leden uit de Short Title Catalogue Netherlands (STCN) worden gedigitaliseerd en fulltext doorzoekbaar worden gemaakt.

3.2. Verbeteren van de infrastructuur voor selectie en toegang

De UKB-bibliotheken werken aan de ontwikkeling van een gezamenlijke infrastructuur voor selectie en toegang, die wordt gekenmerkt door interoperabiliteit, standaardisatie en een zo vrij mogelijke uitwisseling van (meta)data.

Het digitale informatielandschap bevat ontelbare spelers, vindplaatsen en technieken. Het is de ambitie van de UKB-leden om dat enorme aanbod handzaam en efficiënt ter beschikking te stellen aan hun doelgroepen. De benodigde investeringen in termen van geld en menskracht gaan de mogelijkheden van de individuele instellingen te boven [zie o.a. 10]. Daarom is het gezamenlijk verder ontwikkelen van de infrastructuur een centrale beleidsprioriteit voor UKB [11 t/m 18]. Uiteraard is een echte sprong

voorwaarts alleen mogelijk in nauwe samenwerking met SURFfoundation en de andere partners in de informatievoorziening.

De werkgroep Innovatie digitale bibliotheek van UKB heeft de infrastructurele uitdaging in 2006 verkend en heeft een aantal aanbevelingen gedaan die in de komende beleidsperiode zullen worden uitgewerkt tot concrete initiatieven. UKB streeft hierbij een tweeledig doel na: verbeteren van de faciliteiten voor gebruikers én verhogen van de doelmatigheid van de eigen organisaties.

- a) Standaardisatie van procedures, protocollen, metadataformaten en interfaces conform internationaal geaccepteerde industriestandaarden.
- b) Open, interactieve netwerken zijn de norm. De gegevens over het bibliotheekbezit (metadata) moeten vrij beschikbaar komen om toegang tot informatie wereldwijd te bevorderen en ook anderen in staat te stellen om diensten te bouwen met de metadata. UKB-leden stellen hun eigen metadata ter beschikking en zetten zich in voor nieuwe afspraken met leverancier OCLC PICA zodat alle gezamenlijk bijeengebrachte metadata uit het Gemeenschappelijk Geautomatiseerd Catalogiseersysteem (GGC) en de Nederlandse Centrale Catalogus (NCC) vrij toegankelijk worden en hergebruikt kunnen worden door web 2.0 communities. UKB zal hierbij actief zoeken naar samenwerking met bijvoorbeeld de openbare en de hogeschoolbibliotheken.
- c) Ontwikkelen van generieke bedrijfsprocessen en -systemen. Momenteel kennen UKB-leden verschillende bibliotheeksystemen. Eén systeem voor alle bibliotheken zou nieuwe mogelijkheden bieden voor verbetering van de dienstverlening. Dit geldt niet alleen voor lokale bibliotheeksystemen, maar ook voor systemen ten behoeve van *identity management*, het DARE netwerk van *institutional repositories*, en het organiseren van het *electronic resources management* (ERM).
- d) Gemeenschappelijk raamwerk voor diensten. Geïnspireerd door het door DEST (Australië) en JISC (UK) ontwikkelde E-framework for Education and Research [18], wil UKB een gezamenlijk raamwerk voor UKB-diensten ontwikkelen waarbij interoperabiliteit centraal staat.

3.3. Ondersteunen van de digitale leer- en werkomgeving

In nauwe samenwerking met SURFfoundation ontwikkelen de universiteitsbibliotheken een digitaal dienstenpakket dat naadloos geïntegreerd is in de lokale onderzoeks- en onderwijsprocessen.

In tegenstelling tot grote internetaanbieders staan bibliotheken dicht bij hun onderzoekers, studenten en medewerkers. Deze positie stelt de bibliotheken in staat om maatwerk te leveren voor de lokale situatie. Het maximale rendement wordt bereikt als die diensten volledig geïntegreerd zijn in onderzoek en onderwijs. Initiatieven hiertoe zijn de laatste jaren bij vrijwel alle UKB-leden tot stand gekomen, vaak tegen hoge ontwikkelingskosten. Bundeling per discipline of op nationaal niveau kan hier beduidende schaalvoordelen opleveren. SURFfoundation is op dit terrein al jaren initiatiefnemer en de UKB-leden werken dan ook nauw samen met SURFfoundation. De afstemming met de andere betrokken onderdelen binnen de eigen instellingen verdient daarbij veel aandacht.

3.3.1. De digitale leeromgeving: e-learning

UKB bevordert de gezamenlijke ontwikkeling van diensten in de ondersteuning van e-learning.

Bij diverse UKB-leden zijn in nauw overleg met de faculteiten manieren ontwikkeld om het onderwijsproces direct te ondersteunen met informatiediensten. UKB streeft ernaar in de komende periode meer informatie, expertise en ervaringen uit te wisselen en te komen tot de gezamenlijke ontwikkeling van nieuwe diensten.

Een voorbeeld van de digitale leeromgeving

Diverse instellingen hebben projecten ontwikkeld waarbij het zoeken, vinden én op kwaliteit beoordelen van informatie een integraal onderdeel wordt van de leerervaring. Zo ontwikkelde men in Maastricht de methode die 'problem based learning' wordt genoemd. Hierbij krijgen studenten een probleem voorgelegd waar ze grotendeels door middel van zelfstudie antwoorden op moeten zien te vinden. De leeromgeving is naadloos verbonden met de bronnen die de bibliotheek aanbiedt. Geavanceerde semantische zoektechnologieën bieden maatwerk voor zowel beginnende als gevorderde informatiezoeker.

Docent Wilco te Winkel van de Erasmus Universiteit is enthousiast over deze actieve manier van leren, maar, zo signaleerde hij tijdens een symposium, er zijn substantiële investeringen nodig in de ontwikkeling van systemen én bibliotheekpersoneel om deze methodiek te doen beklijven. Universiteiten moeten daarbij ook buiten hun eigen kaders durven treden en allianties aangaan met commerciële partners.

In het verlengde van DARE ontwikkelde SURFfoundation LOREnet, een netwerk van repositories voor leermiddelen. LOREnet stelt docenten en studenten in staat leermiddelen te delen. Het uiteindelijke doel is dat binnen het netwerk van universiteiten en hogescholen lesmateriaal wordt uitgewisseld voor (her)gebruik. UKB ondersteunt de verdere ontwikkeling van LOREnet in de komende beleidsperiode door een koppeling tot stand te brengen tussen de informatiedienstverlening en de onderwijsrepositories.

3.3.2. De digitale werkomgeving: e-science

UKB-leden nemen actief deel aan de werkpakketten in SURFShare om de ontwikkeling van de digitale werkomgeving voor de onderzoekers in de eigen instellingen te stimuleren. Ook wordt de dienstverlening rondom de institutionele repositories en DAREnet verder uitgebouwd.

In de afgelopen beleidsperiode hebben de UKB-leden, onder auspiciën van het SURF DARE project, *institutional repositories* ingericht waarin de onderzoeksproductie van de universiteiten wordt opgeslagen en gepubliceerd. In DAREnet is een overkoepelende zoekservice tot stand gebracht over alle repositories. De duurzame toegankelijkheid

van de informatie is verzekerd door een overeenkomst tussen de DARE-deelnemers en het e-Depot van de Koninklijke Bibliotheek.

Begin 2007 is het DARE-project door SURFfoundation afgesloten. Het beheer van DAREnet is overgedragen aan de KNAW en de universiteitsbibliotheken werden geheel verantwoordelijk voor het beheer en de verdere ontwikkeling van de *repositories*. In de komende beleidsperiode zal de dienstverlening verder worden uitgewerkt. Veel aandacht zal uitgaan naar de ondersteuning van de onderzoeker bij het registreren van zijn onderzoeksresultaten (METIS) en de opslag van andere objecten die tevens als onderzoeksoutput kunnen worden aangemerkt. Ook wil UKB onderzoeken of er een mogelijkheid is om de verschillende soorten *repository* software die nu gebruikt worden te vervangen door één gezamenlijke applicatie, met de daarbij behorende schaalvoordelen.

Voorbeelden van de band met onderwijs en onderzoek

Binnen de context van een sterk veranderend informatie-universum leveren bibliotheken naast hun bestaande dienstenaanbod een wezenlijke bijdrage aan het verbeteren van de informatievaardigheden van studenten. UKB-bibliotheken werken samen met faculteiten en onderwijsinstellingen op het gebied van academische vaardigheden en bieden via blended learning cursussen aan op dit gebied. Bibliotheken ontwikkelen paper clinics voor onder meer MSc studenten waarbij het gebruik van bronmateriaal voor papers en scripties wordt ondersteund.

Bibliotheken met belangrijke bijzondere collecties ontwikkelen nieuwe mogelijkheden om hun schatkamers open te stellen en intensief te laten gebruiken voor onderwijs en onderzoek. De UB Leiden heeft daarvoor samen met de geesteswetenschappelijke faculteiten het Scaliger Instituut opgezet. De UB Amsterdam ondersteunt met haar Digitaal Productiecentrum onderzoekers die digitale onderzoeksbestanden en publicatietrajecten wensen te ontwikkelen. De UB Maastricht is gestart met een Centrum voor digitaal onderzoek en onderwijssteuning.

SURFfoundation zal in de periode 2007-2010 het SURFShare programma uitvoeren [19] dat met name gericht is op het ontwikkelen van de digitale werkomgeving voor de onderzoeker: verrijkte publicaties, collaboratories en digitale werkbank; kwaliteit, gebruik, impact; internationalisering (o.a. Knowledge Exchange); datacuratie en digitale duurzaamheid; METIS; community management en kennisdisseminatie. UKB-leden zullen actief deelnemen aan de werkpakketten om de ontwikkeling van de digitale werkomgeving voor de onderzoekers in de eigen instellingen te stimuleren.

Voorbeelden van andere initiatieven ter ondersteuning van de digitale werkomgeving waaraan UKB-leden deelnemen zijn DANS van de KNAW en het 3TU.Datacentrum dat door de drie technische universiteiten wordt ontwikkeld voor duurzame opslag en terbeschikkingstelling van resultaten uit alle stadia van het onderzoek, bij voorkeur gelinkt aan publicatie(s) die het onderzoek oplevert. Het plan richt zich in eerste instantie op het technisch-wetenschappelijk veld.

3.3.3. Kennisvalorisatie

Kennisvalorisatie vraagt om een nieuwe vorm van dienstverlening door de bibliotheken. UKB draagt door middel van gezamenlijke kennisopbouw en onderlinge uitwisseling een bijdrage aan de ontwikkeling van nieuwe dienstverlening.

Aparte vermelding verdient de rol die de bibliotheek kan spelen bij de valorisatie van kennis in de maatschappij, zoals de toepassing van kennis in de gezondheidszorg van de universitaire medische centra of in het midden- en kleinbedrijf. Valorisatie van kennis gebeurt enerzijds door publiceren, bij voorkeur in *open access*. De bibliotheek kan de universiteit en de onderzoekers adviseren over publicatiestrategieën en over auteursrechtelijke kwesties. In sommige gevallen zullen de bibliotheken nauw samenwerken met uitgevers of zelf als zodanig optreden. Anderzijds kan de bibliotheek ook een belangrijke rol spelen in het kennismanagement van de doelgroepen binnen de instelling, bijvoorbeeld door nieuwe netwerken van experts te ondersteunen die ontstaan bij multidisciplinair werken, of door doelgroepen die nog onbekend zijn voor de universiteit in kaart te brengen. Aangezien het hier gaat om bij uitstek gemeenschappelijke problemen en vraagstukken waar nog geen pasklare oplossingen voor zijn, is een belangrijke rol weggelegd voor samenwerking en kennisuitwisseling in UKB-verband.

4. Organisatorische aspecten

Universiteiten onderscheiden zich door middel van de kwaliteit van hun onderzoek en onderwijs. De daarvoor noodzakelijke kennisinfrastructuur kan onmogelijk in concurrentie worden gerealiseerd omdat de investeringen in termen van geld, expertise en menskracht te groot zijn en bovendien interoperabiliteit over grenzen van instellingen en sectoren een eerste gebruikerseis is. Daarom kiezen de UKB-bibliotheken de komende beleidsperiode voor verregaande samenwerking op het gebied van faciliteiten, standaarden, systemen en netwerken.

Sinds de oprichting van UKB eind 1976 is de mate van samenwerking tussen de instellingen steeds toegenomen. De huidige context en de ambitieuze doelstellingen die UKB hieruit afleidt vragen nu om een intensivering van de samenwerking zoals UKB die nog niet eerder heeft gekend. De UKB-leden zijn zich ervan bewust dat zij een intensief traject ingaan waarbij het gaandeweg gemeengoed zal moeten worden dat niet langer de eigen organisatie het raamwerk is waarbinnen in eerste instantie oplossingen worden gezocht voor de uitdagingen die de omgeving stelt, maar de gezamenlijkheid het kader vormt, zowel in termen van taken als in termen van beschikbare mensen, expertise en financiële middelen. Lokale voorkeuren en tradities worden – waar nodig – ondergeschikt gemaakt aan het gezamenlijk belang van onze gebruikers.

Het spreekt voor zich dat een dergelijk ingrijpend traject niet op korte termijn gerealiseerd kan worden. De instellingen willen er stapsgewijs naar toe werken (zie hoofdstuk 6). De bibliotheken zullen bij de implementatie ook intensief overleggen met de partners in de eigen instellingen: de Colleges van Bestuur en de faculteiten. Ook aan hen zal duidelijk worden gemaakt dat de investeringen die nodig zijn om de informatie-infrastructuur van de universiteiten op peil te houden of te verbeteren niet meer door individuele bibliotheken kunnen worden opgebracht. Zeer nauwe samenwerking op het gebied van faciliteiten, standaarden, systemen en netwerken is eenvoudigweg noodzakelijk.

4.1. De bestuurlijke en organisatorische inbedding

De bestuurlijke en organisatorische inbedding van de door UKB te ontwikkelen activiteiten vereisen nadere studie en besluitvorming. UKB streeft in principe geen eigen uitvoeringsorganisatie na. Nauwe samenwerking met bestaande organisaties als SURFfoundation en KNAW-NWO ligt meer voor de hand. In het werkplan 2007-2010 zullen nadere stappen worden benoemd om de bestuurlijke inbedding te regelen.

Op de langere termijn streeft UKB ernaar te gaan experimenteren met een model waarbij één instelling verantwoordelijk wordt gemaakt voor een UKB-brede taak, zodat de andere UKB-leden ontlast worden en weer andere taken op zich kunnen nemen. Deze vorm van samenwerking vereist een grote mate van wederzijds vertrouwen.

UKB-leden zullen hun deelname aan UKB-werkgroepen en -initiatieven intensiveren om kennis te delen en te werken aan een gezamenlijke UKB-koers. Naast de bestaande werkgroepen geldt dit ook voor onderwerpen als personeelsontwikkeling en de *benchmark* die de UKB-bibliotheken al een aantal jaren bijhouden. Dit instrument wordt verder ontwikkeld om te bevorderen dat UKB-bibliotheken van elkaars *best practices* kunnen leren.

4.2. De universiteitsbibliotheken en de KB

De Koninklijke Bibliotheek heeft een bijzondere positie in het samenwerkingsverband UKB. Omdat de KB niet is gelieerd aan een onderzoeksinstelling, zal niet al het beleid dat hiervoor is geformuleerd direct van toepassing zijn op de KB. Deelname aan UKB is voor de Koninklijke Bibliotheek wel een uitwerking van haar opdracht om de infrastructuur voor wetenschappelijke informatie te stimuleren en te ondersteunen. Dit doet zij o.a. door het coördineren van landelijke digitaliseringsprojecten als 'Het Geheugen van Nederland', 'Metamorfoze' en het komende Digitaliseringsproject Bijzondere Collecties samen met vooral de bibliotheken van de Universiteit van Amsterdam en Leiden.

Ook van belang voor de wetenschap is het e-Depot dat door de KB is ontwikkeld om digitale duurzaamheid te bieden aan miljoenen wetenschappelijke publicaties inclusief de DARE *repositories*.

De KB bevordert het UKB-proces verder door het leveren van ondersteunend personeel voor het coördineren en beleidsmatig ondersteunen van UKB-projecten.

Ten slotte zal de KB als voorzitter van de Adviesraad Landelijke Informatie Infrastructuur (LIIS) de doelen nastreven die in dit beleidsplan zijn geformuleerd.

4.3. Samenwerking met andere organisaties

UKB streeft naar goede samenwerking met andere organisaties op zijn werkterrein:

- ♦ Bij de verdere ontwikkeling van de infrastructuur is SURFfoundation de belangrijkste samenwerkingspartner voor UKB. UKB zoekt nauwe aansluiting bij het SURFShare programma van het platform ICT en onderzoek en versterkt de samenwerking met het platform ICT en onderwijs.
- ♦ Het HBO is een vanzelfsprekende samenwerkingspartner. UKB onderhoudt daartoe regelmatige contacten met het Samenwerkingsverband van Hogeschoolbibliotheken SHB, dat o.a. participeert in licenties van UKB voor elektronische informatie.
- ♦ De Open Universiteit en de KNAW zijn geassocieerde leden van UKB. De OU-studenten hebben walk-in toegang gekregen tot de elektronische bronnen van UKB én tot de fysieke locaties. KNAW heeft de zorg op zich genomen voor DAREnet dat de *institutional repositories* van de instellingen met elkaar verbindt.
- ♦ UKB heeft regelmatig contact met het Samenwerkingsverband Bibliotheken met een Wetenschappelijke Steunfunctie (WSF). Recentelijk heeft de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) ideeën ontwikkeld voor één toegang tot alle Nederlandse bibliotheekcollecties. UKB wil samen met VOB en WSF onderzoek doen naar de haalbaarheid van die plannen.

- ♦ In de Adviesraad Landelijke Informatie Infrastructuur (LIIS) overleggen deelnemende bibliotheken met OCLC PICA over de landelijke informatie-infrastructuur rond de centrale bibliotheeksystemen. De UKB-vertegenwoordigers in de raad zullen de UKB-beleidsagenda voor een open, gratis toegankelijke nationale catalogus en hergebruik van metadata hier bepleiten.
- ♦ De VSNU is als overkoepelende organisatie van de universiteiten een belangrijke partner. UKB zal bij VSNU steun zoeken voor de beleidsagenda van verregaande samenwerking tussen de universiteitsbibliotheken.
- ♦ FOBID is de Nederlandse overkoepelende bibliotheekorganisatie. De FOBID Juridische commissie doet voortrekkerswerk als het gaat om de juridische aspecten van het informatievak, zoals auteursrecht en de Wet Bescherming Persoonsgegevens (WBP). FOBID ondersteunt via de commissie Opleidingen ook onderzoek naar opleidingen in het vakgebied. Deze commissie initieert mogelijk een arbeidsmarktonderzoek in de komende periode.
- ♦ In internationaal verband onderhoudt UKB nauwe contacten met o.a. LIBER, ICOLC, SPARC, IFLA en EBLIDA, omdat de infrastructuur voor wetenschappelijke informatie per definitie een internationale is. UKB streeft naar aansluiting bij internationaal geaccepteerde standaarden.

4.4. UKB als belangenbehartiger

UKB zal nadrukkelijker dan voorheen optreden als belangenbehartiger voor alle UKB-leden bij organisaties als OCW, de VSNU, de Europese Unie en Knowledge Exchange. Belangrijke onderwerpen zijn de voorziene tekorten bij de aankoop van (toegang tot) informatie, de compensatie voor het hoge BTW-tarief op elektronische publicaties en steun op nationaal en internationaal niveau voor de ontwikkeling van de kennisinfrastructuur.

5. Kennisuitwisseling

UKB ontwikkelt een gezamenlijke strategie voor personeelsontwikkeling en kennisuitwisseling.

5.1. Personeelsontwikkeling

Alle UKB-bibliotheken hebben te maken met dezelfde problematiek waar het gaat om de ontwikkeling van hun organisatie: de nieuwe uitdagingen vragen om zeer actuele kennis en vaardigheden bij de bibliotheekmedewerkers, vooral op het gebied van informatie- en communicatietechnologie, terwijl de gemiddelde bibliotheekmedewerker wat ouder is en niet altijd voldoende getraind in die vaardigheden. Om gebruikers te kunnen ondersteunen bij het vinden van informatie zullen de bibliotheekmedewerkers van de toekomst zowel moeten excelleren in disciplinegerelateerde informatie als in actuele kennis van zoekmachines en andere internettechnieken. In de *back office* zal het management van grote metadatabestanden het catalogiseren van individuele titels vervangen.

Meer in het algemeen vragen de huidige gebruikerseisen om medewerkers die klantgericht kunnen werken in een omgeving die voortdurend aan verandering onderhevig is.

Deze situatie vraagt om een bijzondere inspanning op het gebied van personeelsontwikkeling. De UKB-bibliotheken willen de komende beleidsperiode meer kennis delen op dit gebied en ook werken aan een uitwisselingsprogramma dat medewerkers, inclusief het management, in staat stelt zich verder te ontwikkelen in hun beroepsuitoefening.

5.2. Vakinhoudelijke uitwisseling

In de vele werkgroepen en commissies van UKB is uitwisseling van kennis en ervaring een belangrijk onderdeel. UKB zal bevorderen dat die uitwisseling geïntensiveerd wordt, o.a. door het inzetten van een elektronische nieuwsbrief voor medewerkers van instellingen die bij het UKB-werk betrokken zijn.

UKB wil een virtueel kenniscentrum ontwikkelen op het gebied van innovatie van de digitale bibliotheek. Een eerste aanzet daartoe is in 2006 gegeven door het opzetten van een wiki voor de werkgroep Innovatie digitale bibliotheek.

Uiteraard streven de UKB-leden ernaar om ook intensief kennis en ervaringen uit te wisselen op die gebieden die niet voor een gemeenschappelijke aanpak in aanmerking komen. Te denken valt aan de organisatie van lokale bedrijfsprocessen zoals de uitleen en het magazijnbeheer, de inrichting van de bibliotheekgebouwen, enzovoorts.

(Bij de tabel op pagina 27) →

De UKB-vergadering stelt op basis van dit beleidsplan jaarlijks een werkplan vast waarin de realisatie van de beleidsagenda in meer detail wordt uitgewerkt. De bibliotheken zullen structureel formatie en/of fondsen toekennen aan de initiatieven uit het goedgekeurde UKB-werkplan en de diverse UKB werkgroepen en commissies worden nauw betrokken bij de uitwerking.

Aan het eind van de beleidsperiode heeft UKB een aantal concrete stappen gezet in de realisatie van zijn doelstellingen, zoals weergegeven in de tabel.

6. Uitwerking van de beleidsvoornemens

	in dit plan	2007	2008	2009	2010
- Gezamenlijk gebruikersonderzoek	§ 2.4	O	V, I	I	G
Beschikbaarstellen van content	§ 3.1				
- BTW-problematiek	§ 3.1.2	V	I	I	G
- Fondsenwerving aankoop/toegang content	§ 3.1.2	O, V	I	I	→
- Open access proef met grote uitgever	§ 3.1.3	V	I	I	→
- Afstemmen digitalisering	§ 3.1.4	O	V	I	I
- Nationale licentie	uitwerking	O, V	I	I	→
- Nieuwe overeenkomst met SURFDiensten	uitwerking	V, I	G		
- Gebruikersonderzoek Swets	uitwerking	V, I	G		
Verbeteren van de infrastructuur voor selectie en toegang					
- Plan van aanpak digitale bibliotheek en infrastructuur	§ 3.2	O, V	V		
- Toekomst landelijke PICA-infrastructuur	§ 3.2.b	O	V	V, I	→
- Gezamenlijke gebruikersinterface	§ 3.2.c	O	O	V	→
- Implementatie infrastructuur/generieke bedrijfsprocessen digitale bibliotheek	§ 3.2.c			P	→
- Gezamenlijk ERM-systeem	§ 3.2.c	O	V	P, I	G
- Gemeenschappelijk raamwerk voor diensten	§ 3.2.d	O	V	V	→
- Herstructurering GOO onderwerpsontsluiting	uitwerking	V	I	G	
Ondersteuning van de digitale leer- en werkomgeving					
- Deelname aan LOREnet	§ 3.3.1	V	I	I	I
- Koppeling van de onderwijsrepositories met de dienstverlening	§ 3.3.1	O	O	P	I
- Deelname aan de SURFShare werkpakketten	§ 3.3.2	V	I	I	I
- Doorontwikkelen repositories met andere content	§ 3.3.2		O	V	→
- Ontwikkelen rol kennisvalorisatie	§ 3.3.3		O	V	→
- Ontwikkelen projectdeelname EU (via SURF)	uitwerking	O	V	I	
Organisatie					
- Organisatorische inbedding gezamenlijke activiteiten	§ 4.1	O, V	I		
- Evaluatie en herpositionering benchmark	§ 4.1	I	G		
- Belangenbehartiging	§ 4.4	V	I	I	I
- Personeelsontwikkeling	§ 5.1	O	V	I	→
- Inrichten virtueel kenniscentrum digitale bibliotheek	§ 5.2	O	V	I	→
- Verbeteren interne communicatie (o.a. werkgroepen)	uitwerking	V, I	G		
- Internationale oriëntatie	uitwerking	O, V	I		

O = oriëntatiefase; V = voorbereiding (plan van aanpak); P = pilotproject; I = implementatie; G = gereed;
 → = loopt door voorbij deze beleidsperiode

Bijlage 1: Geselecteerde bronnen

Waar het ene artikel voortborduurde op het andere, is de alfabetische indeling ingeruild voor een logische leesvolgorde.

Over de Nederlandse kennissamenleving:

- [1] Stichting Nederland Kennisland, Kenniseconomie-monitor 2006, http://www.kennisland.nl/binaries/documenten/rapporten/kennisland_kenniseconomiemonitor_2006.pdf
- [2] Savenije, Bas (UB Utrecht), 'Informatieprofessionals hebben een rol in kenniseconomie', *Informatieprofessional* 2007 02, p. 14-17; alsook een reactie door Jos Debeij (Vereniging Openbare Bibliotheken), 'Voor het overdrachtsdossier van Maria', *Bibliotheekblad* 25/26, 2006, p. 18.

Over de verwachtingen van gebruikers:

- [3] Denemarken: The hybrid library: from the users' perspective. A report for the DEFF project 'The loaners' expectations and demands for the hybrid library', English translation September 2006, <http://www.statsbiblioteket.dk/publ/fieldstudies.pdf>
- [4] UK: Research Information Network (UK): Researchers and discovery services. Behaviour, perceptions and needs, November 2006, <http://www.rin.ac.uk/files/Report%20-%20final.pdf>
- [5] US: Perception of Libraries and Information Resources, A Report to the OCLC Membership, 2005, <http://www.oclc.org/reports/2005perceptions.htm>

Over de markt voor wetenschappelijke informatie:

- [6] EU: Study on the economic and technical evolution of the scientific publication markets in Europe, EU Directorate General for Research – January 2006, http://europa.eu.int/comm/research/science-society/pdf/scientific-publication-study_en.pdf en de synthese van de antwoorden, o.a. namens UKB: http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/synthesis-consultation_en.pdf
- [7] Open access: Lynch, Clifford A., Improving access to research results: six points, oktober 2006, <http://www.arl.org/newsltr/248/sixpoints.html>
- [8] Open access: de 'Berlin Declaration on open access to knowledge in the sciences and humanities', <http://oa.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>, is ondertekend door alle Nederlandse universiteiten.
- [9] Frankfurt Group, Survey on the impact of VAT on libraries and the scientific information market, april-mei 2006, <http://www.sub.uni-goettingen.de/frankfurtgroup/vat/EndberichtVAT210906.pdf>

Over de informatie-infrastructuur en bibliotheeksystemen

- [10] 'Advancing Scholarship and Intellectual Productivity: An Interview with Clifford A. Lynch,' by Brian Hawkins, *EDUCAUSE Review*, Part one, from the March/April 2006 issue: <http://www.educause.edu/apps/er/erm06/erm0622.asp>; part two, from the May/June 2006 issue: <http://www.educause.edu/apps/er/erm06/erm0632.asp>.
- [11] O'Reilly, Tim (O'Reilly Media Inc.), What is Web 2.0, <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html?page=1> [dit artikel dateert van eind 2005 maar is nog steeds een klassieke bron voor de impact van Web 2.0 op de verwachtingen van informatiegebruikers.]

- [12] Miller, Paul (Talis). Coming together around Library 2.0: a focus for discussion and a call to arms, D-Lib Magazine, Vol. 12, no. 4, April 2006, <http://www.dlib.org/dlib/april06/miller/04miller.html> Miller presenteerde zijn ideeën ook aan het symposium 'De Bibliotheek en onderwijsinnovatie' van de Erasmus Universiteitsbibliotheek op 23 november 2006, maar de gepubliceerde powerpoint is als pdf-bestand minder goed leesbaar: Serving the user; rethinking the digital library with students at its heart?, <http://www.eurlib.nl/library/downloads/miller-20061123.pdf>)
- [13] Dempsey, Lorcan (OCLC), The Library Catalogue in the New Discovery Environment: Some Thoughts, juli 2006, <http://www.ariadne.ac.uk/issue48/dempsey>.
- [14] Over service frameworks elders: <http://www.e-framework.org> (UK JISC en Australië's DEST) en <http://www.diglib.org/architectures/serviceframe/> (Digital Library Federation).
- [15] Breeding, Marshall (Vanderbilt University): Trends in Library Automation: Meeting the Challenges of a new Generation of Library Users, 26 November 2006, <http://www.oclc.org/research/dss/ppt/breeding.ppt>
- [16] Murray, Robin (Fretwell-Downing Informatics): Library Systems: Synthesise, Specialise, Mobilise, July 2006, <http://www.ariadne.ac.uk/issue48/murray>
- [17] DEFF, Strategy discussion paper, januari 2007, <http://www.deff.dk/content.aspx?itemguid=%7BC017EFBD-93EC-4815-9777-E3B79B8CDA2%7D>
- [18] e-Framework for Education and Research (DEST, Australië, en JISC, UK): <http://www.e-framework.org>; zie ook het Deense <http://www.diglib.org/architectures/serviceframe>.

SURFfoundation:

- [19] SURF-meerjarenplan 2007/10, 'Verder denken', gratis te downloaden vanaf de SURF website onder publicaties; SURF-werkplan 2007/10 'Krachtig doen' http://www.surf.nl/download/SURF-Werkplan_2007-10_Krachtig_Doen.pdf ; SURFShare-programma 2007/10, http://www.surf.nl/download/SURFshare-programma_20072010.pdf
- [20] SURFfoundation 'Licence to publish', <http://copyrighttoolbox.surf.nl/copyrighttoolbox/authors/licence/>

Problem based learning bij het EUR Instituut voor Psychologie:

- [21] <http://www.eurlib.nl/library/downloads/Presentatie%20Wilco%20te%20Winkel%20en%20Liesbeth%20Mantel.pdf> .

Bijlage 2: Leden UKB

Leden:

Universiteit Leiden
K.F.K. de Belder MA (*penningmeester*)
<http://ub.leidenuniv.nl/>

Universiteit van Twente
drs. P.G.G.M. Daalmans
<http://www.utwente.nl/ub/>

Koninklijke Bibliotheek
dr. W. van Drimmelen
<http://www.kb.nl/>

Technische Universiteit Eindhoven
mw. drs. J.C.M. Figdor
<http://w3.tue.nl/nl/diensten/bib/>

Vrije Universiteit
mw. drs. J.H.M. Frijns
<http://www.ubvu.vu.nl/>

Universiteit van Tilburg
mr. J.P.J. Geleijnse
<http://www.uvt.nl/diensten/bibliotheek/>

Universiteit Maastricht
J.D. Gilbert MA
<http://www.unimaas.nl/>

Technische Universiteit Delft
mw. drs. M.A.M. Heijne (*voorzitter*)
<http://www.library.tudelft.nl/ws/index.htm>

Radboud Universiteit Nijmegen
G.P. Jefcoate MA
<http://www.ru.nl/ubn/>

Rijksuniversiteit Groningen
dr. A.C. Klugkist
<http://www.rug.nl/bibliotheek/index>

Universiteit Utrecht
drs. J.S.M. Savenije
<http://www.library.uu.nl/182main.html>

Erasmus Universiteit Rotterdam
dr. P.E.L.J. Soetaert
<http://www.eur.nl/ub>

Universiteit van Amsterdam
drs. A.J.H.A. Verhagen
<http://cf.uba.uva.nl/uba2006/>

Wageningen Universiteit
dr. D. van Zaane (*vice-voorzitter*)
<http://www.wageningenuniversiteit.nl/NL/over/Organisatie/Faciliteiten/Bibliotheek+Wageningen+UR/>

Geassocieerde leden:

Open Universiteit
<http://www.ou.nl/>

Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen
<http://www.knaw.nl/>

Staf:

Inge Angevaare, ambtelijk secretaris
Monique Baardman, management assistent

Secretariaat UKB
Postbus 90407
2509 LK Den Haag
070 - 31 40 262 / 464
e-mail: ukb@kb.nl
www.ukb.nl

Bijlage 3: Commissies en werkgroepen

- ♦ werkgroep Innovatie digitale bibliotheek: beleidsvoorbereiding en projectontwikkeling op het gebied van innovatie, met name het ontwikkelen van digitale diensten
- ♦ werkgroep Licenties: beleidsvoorbereiding en aansturing van het SURFdiensten Licentiebureau in het onderhandelen over licentiecontracten
- ♦ Catalogusoverleg: afstemming van beleid en uitvoering op het gebied van catalogisering
- ♦ GOO-stuurgroep (samen met OCLC PICA): beleidsvoorbereiding op het gebied van de gezamenlijke onderwerpsontsluiting
- ♦ commissie Bijzondere collecties: afstemming en gezamenlijke projectontwikkeling
- ♦ commissie Collectiemanagement: landelijke samenwerking bij het vormen en onderhouden van collecties
- ♦ CAMBIN: overleg van de medische bibliotheken
- ♦ CHUB: convent van Hoofden van uitleenbureaus waarin met name het interbibliotheecair leenverkeer wordt gestroomlijnd
- ♦ werkgroep Electronic resources management: ontwikkelen van een gezamenlijke strategie voor een UKB-breed ERM-systeem
- ♦ werkgroep Digitale leeromgeving: beleidsvoorbereiding en projectontwikkeling op het gebied van de digitale leeromgeving.